

Biskupi chełmscy w XIII-XVI wieku

Pierwszym ordynariuszem diecezji uhrowskiej został Asaf (Ioasaf)¹, który wcześniej kierował biskupstwem włodzimierskim w latach 1205-1223. Biskupstwo włodzimierskie Asaf otrzymał na początku XIII wieku dzięki poparciu Aleksandra Wsiewołodowicza księcia bełskiego (1195-1208, 1215-1233) i włodzimierskiego (1208-1215), który zmuszony został do ustąpienia ze swego tronu na rzecz braci stryjecznych Daniela i Wasylka w 1215 r. Z tego powodu władca Asaf nie był zwolennikiem rządów księcia Daniela i jego przejście z katedry włodzimierskiej na uhrowską było raczej degradacją aniżeli awansem. Konflikty z księciem Danielem spowodowały, że władca Asaf po pięciu latach pobytu na nowej katedrze w 1228 roku opuścił diecezję uhrowską i objął o wiele bardziej prestiżową eparchię nowogrodzką z godnością arcybiskupa. Latopis nowogrodzki pod rokiem 1229 r. informował o objęciu katedry przez „Осафа, епископа володимирьскаго вольньскаго”². Na jego miejsce został powołany władca Jan, który sprawował swoją godność w latach 1228-1232, a po nim Grzegorz w latach 1234-1235³.

Kolejnym biskupem eparchii uhrowskiej po roku 1235 został władca o imieniu Asaf II, który sprawował swoją godność w drugiej połowie lat trzydziestych i na początku lat czterdziestych XIII wieku⁴. Jest mało prawdopodobne, ażeby Asaf na katedrze włodzimierskiej (1205-1223) i uhrowskiej (1223-1228) oraz Asaf na katedrze uhrowskiej w latach trzydziestych i czterdziestych był tą samą osobą. Według latopisu ipatiewskiego biskup włodzimierski, a od 1223 r. uhrowski Asaf pochodził ze Świętogórskiego monasteru Zaśnięcia NMP położonego koło Włodzimierza w Zimnem⁵ i pozostawał w opozycji wobec księcia Daniela. Nieznane jest pochodzenie biskupa Asafa II, władcy uhrowskiego z lat trzydziestych XIII w. Wiadomo jedynie, że hierarcha wyróżniał się wielkimi politycznymi aspiracjami i był wspierany przez księcia Daniela. Hierarcha konkurował z ordynariuszem diecezji włodzimierskiej i zabiegał o objęcie katedry metropolitarnej w Kijowie. Konsekwencją jego działań była decyzja księcia o przeniesieniu siedziby diecezji z Uhrowska do Chełma⁶.

Władca uhrowski Asaf II z drugiej połowy z lat trzydziestych dążył do objęcia stanowiska metropolity kijowskiego⁷. Biskup Asaf II jako władca uhrowski samowolnie

¹ W latopisie halicko-wołyńskim Asaf został wymieniony jako pierwszy wśród czterech władców, którzy pełnili funkcję biskupów włodzimierskich za rządów książąt Daniela i Wasylka Romanowiczów, „Полное собрание русских летописей” (dalej ПСРЛ), т. II, 2, kol. 739-740; A. Mironowicz, *Kościół prawosławny w państwie Piastów i Jagiellonów*, Białystok 2003, s. 97; A. Jusupović, *Miasto stołeczne Daniela Romanowicza. Dzieje Chełma do połowy XIV wieku*, [w:] *Przywrócona pamięci. Ikona Matki Boskiej Chełmskiej*, red. A. Gil, M. Kalinowski, I. Skoczylas, Lublin-Lwów 2016, s. 166-167.

² ПСРЛ, т. III, *Новгородская Первая Летопись старшого и младшего изводов*, Москва 2000, с. 68; 275.

³ Макарий (Булгаков), митрополит, *История Русской Церкви*, т. III, Москва 1995, с. 648 (приложение); Н. Д[урново], *Иерархия Всероссийской Церкви от начала христианства в России и до настоящего времени: в 3 ч.*, ч. 1, Москва 1892, с. 122. Kronika halicko-wołyńska wymienia jeszcze innych biskupów, którzy nie występują w innych źródłach. „Данило и Василка Романовичю беаху Володимьрьскыи пискупе. Бе бо Асафъ блаженныи преподобныи святитель Святое Горы, и потомъ бе Василеи от Святое Горы, и потомъ бе Микифоръ прирокомъ Станило, бе бо слуга Василковъ преже, и потомъ Кузма, кроткыи прпдобныи смиренныи пискупъ Володимьрьскыи. Богу же изволивши, Даииль созда градъ именемъ Холмъ”, ПСРЛ, т. II, 2, kol. 739-740.

⁴ ПСРЛ, т. II, 2, kol. 739-740.

⁵ M. Mironowicz, *Monastery wołyńskie do końca XVI wieku*, Białystok 2017, s. 53-56.

⁶ „За то свержен бысть стола своего и переведена бысть пискупья во Холмъ”, ПСРЛ, т. II, 2, kol. 740.

⁷ Н. И. Теодорович, *Город Владимир Вольнской губернии в связи с историей Вольнской иерархии: исторический очерк*, Почаев 1893, с. 25; И. Чистович, *Очерк истории Западно-русской церкви*, Санкт Петербург 1882, ч. 1, с. 175; A. Mironowicz, *Kościół prawosławny w Polsce*, s. 89-90; A. Gil, *Prawosławna eparchia chełmska do 1596 roku*, Lublin-Chełm 1999, s. 60, 61.

ogłosił się metropolitą kijowskim o czym informował *Latopis halicko-wołyński*: „єпископ Йоасаф Угривський, який скочив на митрополичий престол и за то звергнутий був зи стола свого, и переведена була єпископия у Холм”⁸.

W 1240 roku metropolita Józef, Grek z pochodzenia, został zabity bądź opuścił Kijów. Katedrę metropolitarną w czasie nawały tatarskiej i pod nieobecność księcia Daniela chciał objąć Asaf. Jednak „ступи на столъ митрополий и за то свържень бысть съ стола своего”. Dalej zaznaczono „и приведен быс[ть] на бископию в Хол[ь]мъ”⁹. Wynika z tego, że pierwszym biskupem chełmskim był Asaf, który nie zdołał zasiąść na tronie metropolity. Asaf II pozostał w Uhrowsku przez kilka miesięcy i dalsze jego losy nie są znane. Zapewne został on usunięty z katedry lub zmarł, albowiem w końcu 1241 r. katedrę uhrowską objął władyka Wasyl (1241-1242, 1245-1249), zwolennik księcia Daniela. Wcześniej władyka Wasyl był ordynariuszem diecezji łuckiej (1235-1240).

Katedrę biskupią w Uhrowsku w 1240 roku na krótko przejął Cyryl. Niedługo potem został on metropolitą kijowskim, „посланъ Даниломъ и Василкомъ на поставление митрополье руское”¹⁰. Cyryl na dworze książąt sprawował początkowo urząd sekretarza. W 1240 roku został wysłany do Bakoty¹¹ „исписати грамотельства нечестивых бояъ”, wykazując się mądrością i zdecydowaną postawą¹². Istnieje wielkie prawdopodobieństwo, że był pierwszym biskupem chełmskim¹³. W 1242 roku wspomniany jest w latopisie jako metropolita. Tron metropolity przejął z inicjatywy Daniela i Wasylka Romanowiczów. Błogosławieństwo na urząd z rąk patriarchy Manuela II uzyskał w 1247 roku w Nicei¹⁴. Podczas podróży do Nicei odwiedził dwór węgierskiego króla Belli IV, w związku z planowanym ślubem węgierskiej królowej Konstancji i syna Daniela Romanowicza Lwa.

Pierwszym biskupem tytularnym diecezji chełmskiej był władyka Wasyl. Z nieznanych powodów w tradycji cerkiewnej pierwszeństwo na katedrze chełmskiej przypisano władcyce Cyrylowi lub Janowi¹⁵. Biskup Cyryl został wyświęcony na władykę w 1240 r. i występuję w źródłach trzy lata później jako administrator diecezji chełmskiej. Dzięki zabiegom księcia Daniela jego kanclerz Cyryl został wyświęcony przez patriarchę konstantynopolitańskiego na metropolitę kijowskiego¹⁶. Metropolita Cyryl II (1247-1281) z uwagi na sytuację polityczną, w

⁸ Cyt. „беаху володимрьскый пискуне: бе бо Асаф блаженыи переподобный святитель Святое горы”, i dalej na tej samej stronie: „бе бо преже того пискуп Асаф Вугровьскый, иже скочи настол митрофоличъ и за то свержен бысть стола своего”, ПСРЛ, т. II, 2, kol. 739-740; М. Грушевський, *Історія України-Руси*, т. II, с. 381. „Данииль созда градъ именемъ Холмъ, создание же его иногда скажемъ. Божию же волею избранъ бысть и поставленъ бысть Иванъ пискупъ княземъ Даниломъ от клироса великое церкви святой Богородици Володимерьской. Бе бо преже того пискупъ Асафъ в угровьскый, иже скочи на столъ митрофоличъ, и за то свержень бысть стола своего, и переведена бысть пискупья во Холмъ”, ПСРЛ, т. II, 2, kol. 740

⁹ А. Мironowicz, *Kościół prawosławny w państwie Piastów i Jagiellonów*, s. 97; Н. Ф. Котляр, *Галицко-Волынская летопись. Текст. Комментарий. Исследование*, Санкт Петербург 2005, с. 88, 276.

¹⁰ Н. Ф. Котляр, *Галицко-Волынская летопись. Текст. Комментарий. Исследование*, с. 119.

¹¹ Bakota – wieś w powiecie krzemienieckim

¹² Н. Ф. Котляр, *Галицко-Волынская летопись. Текст. Комментарий. Исследование*, с. 111.

¹³ А. Горский, *Кирилл II. Митрополит Киевский и всея России*, [в:] *Прибавления к Творениям св. Отцов*, ч. 1, кн. 4, Москва 1843, прим. 2. Niektórzy badacze uważają, że metropolita Cyryl II przed wstąpieniem na katedrę metropolitarną mógł być ihumenem bądź archimandrytą jakiegoś monasteru, szerzej: В. Петрушко, *Митрополит Киевский и всея Руси Кирилл II и его деятельность по возрождению церковной жизни Руси после монгольского нашествия*, „Вестник ПСТГУ II. Серия II: История. История Русской Православной Церкви”, 2013, вып. 5 (54), с. 9.

¹⁴ Н. Ф. Котляр, *Галицко-Волынская летопись. Текст. Комментарий. Исследование*, с. 219, 276-277.

¹⁵ А. Jusupović, *Miasto stołeczne Daniela Romanowicza. Dzieje Chełma do połowy XIV wieku*, [w:] *Przywrócona pamięci Ikona Matki Boskiej Chełmskiej: ikonografia – kult – kontekst społeczny*, red. A. Gil, M. Kalinowski, I. Skoczylas, Lublin-Lwów 2016, s. 169.

¹⁶ D. Blazejowskyj, *Hierarchy of the Kyivan Church*, Romae 1990, s. 172.

jakiej znajdował się Kijów, najwięcej czasu przebywał na terenie Księstwa Halicko-Wołyńskiego.

Władyka Jan przybył na katedrę chełmską w 1249 r., kiedy opuścił ją biskup Wasyl, który udał się na katedrę włodzimierską (1250-1265)¹⁷. Wcześniej władyka Jan jako mnich służył w cerkwi Zaśnięcia NMP we Włodzimierzu Wołyńskim i pochodził z monasteru w Zimnem. Władyka Jan funkcję ordynariusza diecezji chełmskiej sprawował więc od 1249 do 1260 roku¹⁸.

W 1259 roku został w mieście wyświęcony sobór Narodzenia NMP. Dokonał tego biskup Jan: „Созда же церковь превелику въ граде Холме, въ имя пресвятыя Приснодевы Маріа, величствомъ и красотою не мней сущю пръвыхъ, и украси ю пречюдными иконами; принесе же чашю отъ земля Угорскоа мрамора багряна, изваану мудростию чудну, и зміевы главы беша округъ ею, и постави я предъ дверми церковными, нарицаемыми царскими; сътвори же в ней крестилницю крестити воду на святое Богоявление; сътвори же в ней блаженный епископъ Іоаннъ отъ древа красна точень и позлащень дне и вне, дивленію подобень”¹⁹. Biskup nie odstępował Daniela w jego rozczynaniach: „яко Бог помощникъ ему, Іоаннъ спешитель ему есть”²⁰. W 1261 roku uczestniczył on z ramienia księcia Daniela w poselstwie do naczelnika wojennego oddziałów Batu-Chana Burundaja. Rozmowy nie miały pomyślnego zakończenia: „великоу опалоу створшоу на Василка князя и на Лва”, zaś „влдка [Іоанн] стояше во оужасти величе”²¹. Ich konsekwencją było zburzenie wałów ochronnych większości miast należących do Księstwa Halicko-Wołyńskiego.

Brak danych o biskupach chełmskich z lata 1260-1328 był wynikiem zamętu powstałego po powstaniu obok metropolii kijowskiej, metropolii litewskiej i halickiej.

Już książę Lew I dążył do utworzenia w swym księstwie niezależnej od Kijowa prowincji cerkiewnej. Dopiero jednak książę halicki Jerzy I uzyskał około 1303 r. zgodę patriarchy carogrodzkiego Atanazego (1302-1309) i cesarza Andronika II Paleologa Starszego (1282-1328) na utworzenie w Haliczu metropolii. Od XI w. patriarcha miał kanoniczne prawo podnoszenia diecezji do stopnia metropolii. Decyzja ta mogła być podjęta jedynie na posiedzeniu synodu patriarszego. W skład metropolii weszły biskupstwa: chełmskie, włodzimierskie, przemyskie, łuckie i turowskie²². Metropolia halicka była 81 metropolią w patriarchacie konstantynopolitańskim. Decyzja o powołaniu metropolii halickiej przez patriarchat konstantynopolitański nastąpiła po przeniesieniu stolicy metropolii kijowskiej z Kijowa do Włodzimierza nad Kłazmą. Przeniesienie siedziby metropolii kijowskiej nastąpiło w 1299 r. przez metropolitę Greka Maksyma (1283-1305), niechętnego wobec wszelkich kontaktów z Kościołem łacińskim²³. Metropolia halicka była dziełem politycznym Romanowiczów zmierzającym do podporządkowania Rusi Halickiej bezpośredniej jurysdykcji patriarchatu carogrodzkiego. Działania te miały podnieść prestiż Halicza i uzewnętrznić

¹⁷ W wykazach biskupów chełmskich wymienia się z tytułem biskupa uhrowskiego Cyryla, który przebywał na katedrze z przerwami w latach 1243-1245. Jest wielce prawdopodobne, że za biskupa uhrowskiego i chełmskiego uważał się metropolita kijowski Cyryl II Rusin (1247-1281), Metropolita Cyryl II z uwagi na sytuację polityczną, w jakiej znajdował się Kijów, często przebywał na terenie Księstwa Halicko-Wołyńskiego.

¹⁸ ПСРЛ, т. II, 2, kol. 739-740; L. Bieńkowski, *Chełmska diecezja prawosławna*, [w:] *Encyklopedia katolicka*, red. R. Łukaszyk, L. Bieńkowski, F. Gryglewicz, t. III, Lublin 1985, s. 133.

¹⁹ Н. Ф. Котляр, *Галицко-Волынская летопись. Текст. Комментарий. Исследование*, с. 135.

²⁰ Tamże, s. 136.

²¹ Tamże, s. 137.

²² Т. Барсов, *Константинопольский патриарх и его власть над русскою Церковью*, Санкт-Петербург 1878, с. 426-429; J. Fijałek, *Średniowieczne biskupstwa kościoła wschodniego na Rusi i Litwie. Na podstawie źródeł greckich*, „Kwartalnik Historyczny”, R. 10, 1896, s. 492-493; K. Chodynicki, *Kościół prawosławny a Rzeczpospolita Polska. Zarys historyczny 1370-1632*, Warszawa 1934, s. 4-5.

²³ I. Szaraniewicz, *Sprawy kościelne na Rusi za rządów Kazimierza Wielkiego*, „Biblioteka Ossolińskich. Poczut nowy”, t. II, Lwów 1863, s. 325, 326; J. Fijałek, *Średniowieczne biskupstwa...*, s. 495, 496.

świątynia państwa halicko-włodzimierskiego po upadku Kijowa. Decyzja ta miała doprowadzić do zrównania na ziemiach ruskich Halicza z pozycją Tweru i Moskwy.

Podobną do książąt halickich politykę wobec Cerkwi prawosławnej prowadzili władcy Wielkiego Księstwa Litewskiego. W XIII w. w granicach Wielkiego Księstwa Litewskiego znalazła się dominująca liczebnie i kulturowo ludność ruska. W tej sytuacji książęta litewscy, rywalizujący z Moskwą i Haliczem, dążyli do utworzenia własnej metropolii prawosławnej. Wskutek zabiegów Witenesa (1296-1315) utworzono w 1299 r. metropolię litewską z siedzibą w Nowogródku. Decyzję o jej powołaniu podjął patriarcha Jan XII (1294-1303). Inicjatywa powołania metropolii litewskiej wyszła od miejscowych książąt. Trzeba jednak wyraźnie zaznaczyć, że urealnienie tej inicjatywy było możliwe dzięki cesarzowi Andronikowi II, znanego z niechętniej postawy wobec Kościoła łacińskiego. Powołanie dwóch nowych metropolii na północno-zachodnich krańcach patriarchatu konstantynopolitańskiego miało wzmocnić Cerkiew prawosławną i rozszerzyć wpływy Carogrodu na ziemiach polsko-litewsko-ruskich. Coraz liczniejsze na ziemiach ruskich i litewskich misje zakonników katolickich budziły obawy prawosławnych o zachowanie swego stanu posiadania. Trzeba przypomnieć, że to Andronik II odrzucił unię lyońską z 1274 r. i dążył do poszerzenia wpływów Cerkwi bizantyjskiej na ziemiach słowiańskich. Cesarz dążył do obsady prowincji cerkiewnych na ziemiach ruskich metropolitami pochodzenia greckiego.

W wykazie metropolii należących do patriarchatu konstantynopolitańskiego metropolia litewska zajmuje 82 pozycję, tuż po metropolii halickiej. Nie znamy imienia pierwszego metropolity litewskiego, albowiem w aktach synodu patriarszego (np. z 1317 r.) występuje on jedynie jako „metropolita litewski”. Uwzględniając politykę personalną cesarza Andronika II można przypuszczać, że pierwszym metropolitą litewskim był władca pochodzenia greckiego. Wiadomy z imienia metropolita litewski po raz pierwszy figuruje w 1327 roku. Metropolitą tym był biskup Teofil²⁴. Nie posiadamy żadnych informacji odnośnie tego czy istniały inne, oprócz metropolitalnego, biskupstwa na terenie litewskiej prowincji cerkiewnej. Na obszarach ziem ruskich zdobytych przez Polskę, Litwę i Moskwę każda ze stron dążyła do ustanowienia niezależnej struktury cerkiewnej. W konsekwencji na początku XIV w. jednolita metropolia kijowska rozpadła się na trzy ośrodki metropolitalne: tytularnie kijowski (a faktycznie włodzimierski), halicki i litewski.

Kolejnym znanym w źródłach biskupem był **Grzegorz**. W 1328 roku władca chełmski Grzegorz wraz z biskupem przemyskim Markiem, łuckim Teodozym, turowskim Stefanem, pod przewodnictwem metropolity Teognosta, uczestniczył w wyborze ordynariusza diecezji włodzimierskiej i halickiej. W r. 1331 synod metropolity Teognosta z udziałem biskupów: chełmskiego Grzegorza, włodzimiersko-wołyńskiego Atanazego, halickiego Teodora i pełnomocników z innych eparchii wybrał biskupem eparchii łuckiej mnicha Tryfona.²⁵ W tym samym roku w Latopisie Nowogrodzkim (I) młodszej redakcji²⁶ wymienia się biskupa chełmskiego **Jana**.

Kolejnym znanym władyką chełmskim był **Kalikst**. Wymienia się go w napisie w ewangelii z XIII wieku, znajdującej się w zbiorach Muzeum im Rumiancewa: „Въ имя отца... Се я князь Юрія Холмьскій сынъ Данила Холмского по смерти сына моего князя Семена придали есмо къ церкви божой пречисой Богоматери на богомоліе вечисто село Сприжово, Слепче, Космово, Цуцнево, зобема береги обаполь Бугу въ лето 6884 къ столцу епископіи Холмское при боголюбезномъ Калисти епископи Холмскомъ и Белзкомъ, да пребудеть же непорушно подь анафемою, за што zde дай Господи намъ

²⁴ J. Fijałek, *Średniowieczne biskupstwa...*, s. 513, 514; A. Mironowicz, *Kościół prawosławny w państwie Piastów i Jagiellonów*, s. 105-106.

²⁵ T. M. Trajdos., *Biskupi prawosławni w monarchii Jagielły*, „Nasza Przeszłość” 1986, t. 66, s. 127.

²⁶ <http://litopys.org.ua/novglet/novg/htm.k.344>. [dostęp. 1.07.2023].

побыть и здравіе, а по семь и детемъ нашимъ вечную память, амиѣ”²⁷. Według innego badacza N. Strojewa pełnił funkcję ordynariusza eparchii chełmskiej w 1336 r.²⁸

Władykami chełmskimi byli mnich-schimnik **Teodozjusz I, Wasyl III Sosnowski, mnich-schimnik Stefan**. Informacje o nich zawarte są w rękopisie Lwa Kiszki²⁹. Metropolita unicki zawarł w nim przywileje i akty odnoszące się do historii na terenie eparchii chełmskiej³⁰.

Z relacji biskupa unickiego Jakuba Suszy z poł. XVII w. wynika że po nich ordynariuszami diecezji chełmskiej byli **Nestor Olgimuntowicz Holszański**³¹ i **Sylwester I**, ksiądz kobryński³².

W 1414 r. katedrę biskupa chełmskiego i bełskiego zajmował **Józef**³³, a po nim **Charyton**. Charyton, pochodził z możnowładczej rodziny mającej greckie korzenie³⁴. W 1414 roku uczestniczył w soborze, który został zwołany z inicjatywy wielkiego księcia litewskiego Witolda w związku z próbą powołania metropolii litewskiej³⁵. W końcu 1415 r. uczestniczył w wyborze metropolity Grzegorza Camblaka: „На ту же осень богу попущышо, а князю Витовту Литовьскому тако изволюшо, по своему хотенью собравъ 5 епископы крестианьскыя, иже въ области его живущих: Феодосиа Полочкого, Исакиа Черниговьскаго, Дионисиа Лучкого, Герасима Володимирьскаго, Харитона Холмьскаго, Еуфимиа Туровьскаго, и теми епископы постави Киеву митрополита Григориа Болгарина, месяца ноябра въ 15.”³⁶. Zmarł w 1428 roku³⁷.

Choma sprawował urząd namiestnika diecezji chełmskiej po śmierci biskupa Charytona w latach 1428-1432³⁸.

Sawa katedrę biskupa chełmskiego i bełskiego zajmował w latach 1433-1440³⁹.

²⁷ A. С. Петрушевич, *Холмская епархія и святители ея по 1866 год*, Львов 1867, с. 24-25; А. Мironowicz *Kościół prawosławny w Polsce*, Białystok 2006, s. 864.

²⁸ Макарий (Булгаков), *История Русской Церкви*, т. 3, Москва 1995, т. 3, с. 649; И. Строев, *Списки иерархов и настоятелей монастырей Российской Церкви*, Санкт Петербург 1877, с. 1046; *Русские Православные Иерархи*, т. II: 992-1892, Москва 2003, с. 182.

²⁹ Leon Kiszka, Lew Kiszka OSBM (1668 – 1728) – duchowny unicki, biskup włodzimiersko-brzeski (1711–1714), unicki metropolita kijowski (1714–1728), działacz religijny, polityczny i społeczny, doktor teologii.

³⁰ Na k. 284 rękopisu Lwa Kiszki zanotowano: „Episcopi Chelmenses ab origine numerantur: Theodosius Skimnik, Basilius Sosnowski, Gerasimus Boski Okuszkowicz, Stephanus Skimnik, Nestor Olgimontowicz, Sylvester Princeps Kobrinensis, Chariton, Gregorius, Alexius Zbaraski Princeps, Anno 1546 die 15 Aprilis Basilius Vaka...”, przyp. za.: А. С. Петрушевич, *Холмская епархія и святители ея по 1866 год*, Львов 1867, с. 25; А. Мironowicz, *Kościół prawosławny w Polsce*, s. 864; Д. Блажейовський, *Иерархія Київської церкви (861-1996)*, Львів 1996, с. 173.

³¹ Т. М. Трајдос, *Бискупі православні в монархії Ягеллі*, „Наша Прzeszłość” 1986, т. 66, s. 124; I. Stabelski, *Przydatek do Chronologii*, т. 3, Lwów 1867, s. 158; К. Niesiecki, *Herbarz polski Kaspra Niesieckiego S. J. Powiększony dodatkami z późniejszych autorów, rękopisów, dowodów urzędowych i wyd. przez Jana Nep. Bobrowicza*, т. IV, Lipsk, 1839, s. 362.

³² Т. М. Трајдос, *Бискупі православні...* s. 124; I. Stabelski, *Przydatek do Chronologii*, s. 158.

³³ В. М. Площанский, *Прошлое холмской Руси: По архивным документам XV-XVIII в. и др. источникам*, кн. 2, Вильна 1901, с. 77

³⁴ К. Niesiecki, *Herbarz polski*, т. 3, s. 20.

³⁵ ПСРЛ, т. XI: *Летописный сборник, именуемый Патриаршею или Никоновскою летописью (1362—1424 гг.)*, Санкт Петербург 1895, с. 223; *Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона*, Том XXXVII (73), Санкт Петербург 1903, с. 77

³⁶ <http://izbornyk.org.ua/novglet/novg33.htm>

³⁷ Н. Дурново, *Девятисотлетие русской иерархии. 988-1888 : Епархии и архиереи. 988-1888*, Москва 1888, с. 37.

³⁸ *Акты издаваемые Виленскою комиссиею, высочайше учрежденною для разбора древних актов в Вильне*(dalej АВАК), т. XIX, Вильно 1892, Дополнения, nr 1, с. 351.

³⁹ В. М. Площанский, *Прошлое холмской Руси: По архивным документам XV-XVIII в. и др. источникам*, кн. 2, Вильна 1901, с. IX-XI; Н. Ф. Котляр, *Галицко-Волынская летопись. Текст. Комментарий. Исследование*, с. 135, 239.

Grzegorz (Jerzy) Depułtycki –szlachcic, właściciel majątku Dypułtycze⁴⁰. Grzegorz był pisarzem ruskim na dworze hospodarskim Władysława Jagiełły, który w 1430 roku w toku rozprawy sądowej wystąpił w obecności króla w obronie prawosławnego księdza z Czerniczyna⁴¹. W 1440 r. przyjmował u siebie powracającego z soboru florenckiego metropolitę Izydora⁴². Latem 1440 roku katedra biskupa chełmskiego była wolna. Grzegorz został wyświęcony na katedrę przez Izydora w 1442 roku. Traktując nowego biskupa jako unitę król Władysław Warneńczyk przywilejem z 1444 r. potwierdził biskupowi chełmskiemu Grzegorzowi prawa i wolności, które duchowieństwo ruskie otrzymało w przywileju z 1443 r.⁴³ Zachowało się kilka dokumentów sądowych odnoszących się do Grzegorza pochodzących z lat 1446-1467⁴⁴. W aktach sądowych biskupa określano mianem się „Gregorius...Ruthenicaris Vladica”⁴⁵. Wśród prowadzonych spraw sądowych znajdowało się min. przywrócenie starodawnego zwyczaju daniny miodowej na rzecz biskupa z miejscowości Łuków, Goszcza i Siedliszcza czy ustalenie granicy majątku Depułtycze⁴⁶. Władyka Grzegorz zmarł w 1468 roku.

Sylwester (Sawa) – był krewnym biskupa Grzegorza. W 1460 r. występował jako kryłozanin chełmski w sporze o ustalenie granic majątku Depułtycze⁴⁷. Najprawdopodobniej był biskupem ordynariuszem diecezji chełmskiej jeszcze za czasów biskupa Grzegorza (Jerzego) Depułtyckiego, kiedy ten był biskupem seniorem⁴⁸. Samodzielnie katedrą chełmską kierował w latach 1468-1470.

Herasym Okuszkowicz (Hryćko Okuszkowicz) – był szlachcicem. Wraz z bratem Mikołajem byli właścicielami majątku Besko. Hryćko Okuszkowicz był żonaty, miał czworo dzieci⁴⁹ Herasym (Okuszko) rodem z Besko⁵⁰ otrzymał eparchię chełmską ok. 1471 r. Jako biskup jest odnotowany w dokumentach sądowych w latach 1473-1488⁵¹. W 1488 roku biskup uczynił zapis, w którym majątek Besko z innymi dobrami, „gdzie by się one nie znajdowały i z prawami, które mu były przypisane”, zapisał swym trzem synom: Pietkowi, Iwaszkowi i Stankowi⁵². Herasym pozostawał biskupem w 1490 roku. Zmarł w 1493 bądź 1494 roku⁵³, albowiem w roku 1494 r, w akcie sądowym, jest wymieniany jako zmarły⁵⁴.

W 1495 roku metropolita Makary wyznaczył na biskupa chełmskiego archimandrytę **Cyryla**. Nie mamy żadnych innych danych o jego działalności jako biskupa chełmskiego⁵⁵.

⁴⁰ Depułtycze Królewskie – dawna wieś królewska w Ziemi Chełmskiej, notowana w roku 1460 jako „Dwyepolticze”, w roku 1584 jako „Dipultice”, „Dypolthicze” 1504. B. Czopek, *Nazwy miejscowe dawnej Ziemi Chełmskiej i Bełskiej. (W granicach dzisiejszego państwa polskiego)*, Wrocław 1988.

⁴¹ Л. Соневицький, *Український єпископат Перемиської і Холмської єпархії в 15—16 ст.*, Рим 1955, с. 98.

⁴² В. М. Площанський, *Прошлое Холмской Руси: по архивным документам XV—XVIII в. и др. источникам*, кн. 1: *Духовенство*, А: *Холмская епархия православной и б. униатской церкви. (1428—1630)*, Вильна 1899, с. 88.

⁴³ Б. Бучинський, *Студії з історії церковної унії (частина 2)*, „Записки Наукового товариства імені Шевченка”, 1908, с. 5.

⁴⁴ В. І. Ульяновський, *Історія церкви та релігійної думки в Україні*, кн. 1: *Середина XV – кінець XVI століття*, Київ 1994, с. 102.

⁴⁵ АВАК, т. XIX, nr 2, с. 2.

⁴⁶ АВАК, т. XIX, nr 2 – 4.

⁴⁷ АВАК, т. XIX, nr 3, с. 3; Л. Соневицький, *Український єпископат Перемиської і Холмської єпархії в 15—16 ст.*, с. 99.

⁴⁸ В. І. Ульяновський, *Історія церкви та релігійної думки в Україні*, с. 102.

⁴⁹ Л. Соневицький, *Український єпископат Перемиської і Холмської єпархії в 15—16 ст.*, с. 100.

⁵⁰ Besko, wieś nad Wisłokiem położona w województwie podkarpackim, w powiecie sanockim, w gminie Besko; siedziba gminy Besko.

⁵¹ АВАК, т. XIX, nr 9- 50, с. 5.

⁵² АВАК, т. XIX, nr 48, с. 17-18.

⁵³ В. І. Ульяновський, *Історія церкви та релігійної думки в Україні*, с. 102.

⁵⁴ АВАК, т. XIX, nr 52, с. 19-20.

⁵⁵ В. І. Ульяновський, *Історія церкви та релігійної думки в Україні*, с. 103.

Symeon Buczak (Bugak) – jako biskup chełmski wraz z biskupem łuckim Joną w 1494 r. brał udział przy wyświęceniu soboru pw. Narodzenia NMP we Włodzimierzu: „В 1491 г. татары во время своего набега на Волынскую землю сожгли во Владимире все церкви и великую церковь Пречистой мурованную. Епископ Владимирский и Берестейский Вассиан «обнови» эту великую церковь «муром, иконами, и ризами, и сосудами, паче же книгами» и освятил ее в 1494 г., на праздник Введения во храм Пречистой с епископами Луцким Ионою и Холмским Симеоном»⁵⁶. Symeon kierował eparchią do 1501 r.⁵⁷

Po nim władca chełmskim został **Aleksy Zbaraski**. Książę Aleksander Zbaraski przyjął postrzyżyny mnisze i został wyświęcony na biskupa chełmskiego z imieniem Aleksy, zgodnie z zapiskami Lwa Kiszki. Zbaraski pełnił funkcję ordynariusza diecezji chełmskiej przez kilka lat. Władca Aleksy zmarł w 1504 roku⁵⁸.

Iwan (Iwaszko, Jonasz) Sosnowski (1504-1507), pochodził z niezamożnej szlachty herbu Nałęcz. Iwan Sosnowski był dziedzicem części majątku Sosnowica. Miał żonę i pięcioro dzieci (Eustachego, Michała, Konstantego, Teodorę i Anastazję). Pełnił funkcję pisarza królewskiego. Był spokrewniony z biskupem Harasymem Okuszkowiczem⁵⁹. W liście z 24 kwietnia 1504 r. król Aleksander Jagiellończyk mianował Iwaszkę Sosnowskiego po śmierci biskupa Symeona koadiutorem biskupstwa chełmskiego. Z funkcji tej z powodu braku święceń zakonnych został usunięty przez króla w 1507 roku⁶⁰.

27 lipca 1507 roku król Zygmunt Stary usunął Iwaszkę Sosnowskiego z zajmowanej przez niego katedry chełmskiej i mianował biskupem chełmskim archimandrytę Filareta. Z powodu przeciwstawienia się Iwaszki faktycznie dopiero w lutym 1508 roku **Filaret Obłaźnicki (Ternowski)** objął katedrę⁶¹. Filaret był szlachcicem. Pochodził z miejscowości Obłaźnica, którą opuścił i osiadł w Ziemi Chełmskiej. Posiadał majątek w Tarnowie i Tarnowskiej Woli. Filaret miał dwóch synów: Bohdana i Trusza. Jego droga do katedry biskupiej była charakterystyczna dla swej epoki. Po śmierci żony Filaret został mnichem i za biskupa Symeona w randze archimandryty zarządzał sprawami duchowymi eparchii. W 1476 r. czynił starania, aby zająć wakującą katedrę przemyską. Mimo poniesienia szeregu wydatków związanych z zabiegami o objęcie stanowiska, biskupem przemyskim został Antoni Oniki. Mając wsparcie mieszkańców Chełma, a szczególnie rodziny Uhrowieckich, król przydzielił mu kilka lat później katedrę chełmską⁶². Filaret był uczestnikiem soboru wileńskiego zwołanego przez metropolitę Józefa II Sołtana w końcu 1509 r. Jednym z powodów jego zwołania stanowił problem obsadzanie katedr biskupich bez błogosławieństwa metropolity⁶³. W latach 1510-1511 przeprowadził, z polecenia metropolity, wizytację świątyn prawosławnych w eparchii lwowskiej, które chciał podporządkować swej władzy biskup katolicki Bernard Wilczek. Hierarcha łaciński doprowadził do aresztowania Filareta i dopiero interwencja króla Zygmunta Starego spowodowała wypuszczenie osadzonego na wolność. Wolą króla było także umożliwienie biskupowi chełmskiemu dokonywanie wyświęceń kapłańskich kandydatów na duchownych w biskupstwie lwowskim⁶⁴. Zachowała się znaczna liczba dokumentów, związanych z działalnością biskupa chełmskiego Filareta⁶⁵. Wynika z nich, że Filaret udzielał

⁵⁶ *Супрасльська рукопись, содержачая Новгородську і Київську скороченніе летописи*, 1836, с. 140.

⁵⁷ В. І. Ульяновський, *Історія церкви та релігійної думки в Україні*, с. 102-103; Л. Соневицький, *Український єпископат Перемиської і Холмської єпархії в 15—16 ст.*, с. 100.

⁵⁸ В. І. Ульяновський, *Історія церкви та релігійної думки в Україні*, с. 103.

⁵⁹ Л. Соневицький, *Український єпископат Перемиської і Холмської єпархії в 15—16 ст.*, с. 100.

⁶⁰ В. І. Ульяновський, *Історія церкви та релігійної думки в Україні*, с. 103.

⁶¹ В. М. Площанський, *Прошлоє Холмської Русі*, с. 105; Л. Соневицький, *Український єпископат Перемиської і Холмської єпархії в 15—16 ст.*, с. 100.

⁶² В. М. Площанський, *Прошлоє Холмської Русі*, с. 106.

⁶³ Тамże, с. 108.

⁶⁴ Тамże, с. 108.

⁶⁵ АВАК, т. XIX, nr 56-103, с. 21-64.

w zastaw pożyczek pieniężnych i tym sposobem powiększył swój majątek rodzinny w Tarnowie, sprzedał część dóbr katedralnych (wsie Żukow i Niewirków) Zamojskim. Filaret procesował się z rodziną Uhrowieckich, zawłaszczył część ich majątku, przywrócił dań miodową z Pniewa i Łukowa (własność Uhrowieckich). Władyka zmarł w 1533 roku⁶⁶.

Jonasz Sosnowski (Iwaszko, Iwan) został nominowany na katedrę biskupią 20 października 1533 roku⁶⁷. Zachowało się ok. 40 dokumentów pochodzących z lat 1534-1545, które informują o działalności Jonasza jako biskupa chełmskiego⁶⁸. Potwierdzają one, że władyka dbał o majątki cerkiewne i rodowe. Władyka Jonasz miał konflikt poddanyymi, którzy nie chcieli wykonać nieokreślonych bliżej czynności, za co zostali na rozkaz władyki wtrąceni do więzienia. Spór rozwikłał dekret królewski, nakazujący uwolnienie chłopów i zakończenie konfliktu⁶⁹. W 1540 r. w Nowogródku Jonasz brał udział w soborze, na którym odbyło się wyświęcenie biskupa lwowskiego Makarego Tuczapskiego⁷⁰. W 1543 roku biskup chełmski wyprosił u Zygmunta I potwierdzenie przywilejów na katedrę chełmską⁷¹. Po śmierci biskupa chełmskiego Jonasza we wrześniu 1545 roku katedrę chełmską uzyskał **Wasył Baka**. Do walki o sukcesję po ojcu wystąpił także syn poprzedniego biskupa Jonasza Michał. Konflikt trwał do 1549 r. i zakończył się przyznaniem katedry chełmskiej dla Wasyla Baki⁷².

Wassian (Wasyli) Baka. Wasyl Baka posiadał majątek władczy we wsi Buśno, o którego granice sądził się z właścicielem Raciborowic Stanisławem Koniecpolskim⁷³. 30 listopada 1543 r. Wasyl Baka był mianowany przez Zygmunta I Starego na biskupa chełmskiego (po śmierci biskupa Jonasza). W 1546 r. objął on rezydencję biskupią w Chełmie i był wyświęcony z imieniem zakonnym Wassian⁷⁴. Jakub Susza (1610-1687) określił go jako człowieka pobożnego i świętobliwego⁷⁵. Władyka dał się poznać jako zwierzchnik, który swe obowiązki wykonywał sumiennie, stojąc na straży interesów Cerkwi⁷⁶. Jako biskup występował w dokumentach jeszcze jesienią w 1552 roku⁷⁷. W końcu tego roku władyka Wassian zmarł⁷⁸.

Teodozjusz (Łazowski) pochodził z rodu mieszczańskiego. Jego córka Oksima była żoną Michała Sosnowskiego, syna biskupa Jonasza. Nie wiadomo, w jakich okolicznościach został archimandrytą monasteru w Brześciu⁷⁹. 1 grudnia 1552 r. dekretem królewskim Teodozjusz został wyznaczony na biskupa chełmskiego. Zachowała się duża liczba dokumentów sądowych z lat 1558-1565, w których biskup występował o utracony wcześniej majątek władczy, o wytyczenie naruszanych granic w majątku Buśno. Władyka Teodozjusz występował przeciwko naruszeniu jego praw przez księcia Andrzeja Kozyrskiego, który samowolnie wyznaczył w nowej cerkwi w Głusku swego duchownego z innej eparchii. Hierarcha doprowadził do zniesienia opłaty, którą prawosławni mieszkańcy Hrubieszowa płacili na rzecz kościoła katolickiego⁸⁰. W 1565 r. Łozowski otrzymał przywilej na katedrę

⁶⁶ В. І. Ульяновський, *Історія церкви та релігійної думки в Україні*, с. 103.

⁶⁷ І. Stabelski, *Przydatek do Chronologii* t. 3, s. 159.

⁶⁸ АВАК, т. XIX, nr 105-144, с. 66-101.

⁶⁹ В. М. Площанский, *Прошлое Холмской Руси*, с. 140-147.

⁷⁰ *Акты, относящиеся к истории Западной России, собранные и изданные Археологической комиссией*, т. II, Санкт-Петербург 1846, с. 201.

⁷¹ К. Niesiecki, *Herbarz polski*, t. 8, s. 464.

⁷² В. І. Ульяновський, *Історія церкви та релігійної думки в Україні*, с. 103; И. Строев, *Списки иерархов...*, с. 1046; Н. Дурново, *Девятистолетие русской иерархии 988-1888. Епархии и архиереи*, Москва 1882, с. 37; Макарий (Булгаков), *История Русской Церкви*, т. 5, с. 145, 167, 520.

⁷³ АВАК, т. XIX, nr 149, 151.

⁷⁴ Л. Соневицький, *Український єпископат Перемиської і Холмської єпархії в 15—16 ст.*, с. 102.

⁷⁵ *Przydatek do Chronologii* t. 3, Lwów 1867, s. 160; К. Niesiecki, *Herbarz polski*, t. 2, Lipsk 1839, s. 43.

⁷⁶ АВАК, т. XIX, nr 150, 152, 153; В. М. Площанский, *Прошлое Холмской Руси*, с. 151.

⁷⁷ АВАК, т. XIX, nr 155, с. 108.

⁷⁸ В. І. Ульяновський, *Історія церкви та релігійної думки в Україні*, с. 103.

⁷⁹ Л. Соневицький, *Український єпископат Перемиської і Холмської єпархії в 15—16 ст.*, с. 104.

⁸⁰ АВАК, т. XIX, nr-ы 157-184; В. М. Площанский, *Прошлое Холмской Руси*, с. 156-163.

włodzimierską i rozpoczął walkę o obsadę katedry z Iwanem (Jan, Jonasz) Borzobohatym-Krasieńskim. Ten ostatni był koadiutorem biskupa włodzimierskiego Józefa Krasieńskiego z prawem następstwa. Władyka Józef zmarł w 1565 r. Biskup chełmski zdołał otrzymać przywilej na katedrę włodzimierską warunkowo. Teodozjusz Łazowski miał zrzec się praw do katedry chełmskiej, gdyby Iwan Borzobohaty-Krasieński wpłacił na jego rzecz 1000 zł polskich. W związku z tym, że pieniądze nie zostały przekazane, to Teodozy zajął katedrę włodzimierską, na której zasiadał do swojej śmierci w 1588 r.⁸¹.

Zachariasz (Zenko, Zenowiusz) Eliaszewicz był mieszczaninem krasnostawskim. W 1562 roku sprawował stanowisko rajcy. Zenko Eliaszewicz był żonaty i miał 3 synów (Lewka, Piotra i Łukasza) i 4 córki (Marię, Annę, Juliannę i Martę). Syn Lewko później nazywał się Leoncjusz Pełczycki⁸². Zenko Eliaszewicz został mianowany listem królewskim na katedrę biskupią w 1566 r. W przywileju król Zygmunt August powoływał się na wsparcie kandydatury Zachariasza przez katolickiego biskupa chełmskiego Wojciecha Starożrebskiego Sobiejuskiego⁸³. Nieskazitelność moralna, wykształcenie i nabożność to były atuty przyszłego biskupa. Uposażeniem biskupa były trzy wsie: Białopole, Buśno i Pokrówka (Pokrowa). „Zacharyasz za Zygmunta Augusta roku 1566, który przywilej jedności w Budzie roku 1443 od króla węgierskiego i polskiego Władysława Jagiełłowicza dany u Zygmunta tego konfirmował”⁸⁴. Zachariasz nie czuł się bezpiecznie na katedrze biskupiej. Aby wzmocnić jego pozycję król 15 września 1566 roku wydał dla niego na 1 rok list żelazny. Zachariasz na katedrze biskupiej w Chełmie zasiadał przez 10 lat. Nie był to jednak czas spokojny ani dla niego, ani dla jego rodziny⁸⁵. 19 sierpnia 1566, z uwagi na podeszły wiek władyki chełmskiego, król listem wyznaczył zięcia Zachariasza, Teodora (Terencjusza) Omnis Łagowskiego, męża jego córki Julianny, na stanowisko koadiutora diecezji. Miał on zastępować władykę w wykonywaniu obowiązków duchownych i zarządzaniu majątkiem katedralnym.

Po śmierci Zachariasza, bez dodatkowych rozporządzeń królewskich, Teodor Omnis Łagowski miał zająć katedrę biskupią. Wkrótce zaczęły się spory rodzinne. Nominat na biskupstwo Teodor w 1569 r. zawładnął m. in.: Białopolem⁸⁶. 19 grudnia 1569 r. konflikt został zażegnany. W 1573 r. oskarżono Teodora Łagowskiego za zawładnięcie katedralnych majątków, a trzy lata później ogłoszono go banitą. W 1577 r. zwołano szlacheckie pospolite ruszenie przeciwko Teodorowi Łagowskiemu. W maju wygnano go z Chełmszczyzny. Po kilku latach z pomocą szlachty Teodorowi Omnisowi Łagowskiemu odebrano majątki biskupie, zaś Zachariasz ustąpił z katedry chełmskiej i przekazał ją dobrowolnie 3 czerwca 1577 r. swemu starszemu synowi Lewkowi „ze wszystkimi pożytki” i przywilejami, który przyjął imię zakonne Leoncjusz⁸⁷. Jednym z zadań nowego władyki była kontynuacja rodzinnej walki o majątki z Teodorem Łagowskim⁸⁸. Ten zaś napadał na służbę nowego biskupa Leoncjusza, na majątki katedralne Białopole i Buśno i na samego władykę. W czerwcu 1580 r. król Stefan Batory wydał list żelazny chroniący banitę Teodora Omnisa Łagowskiego, w którym nazwał go „chełmskim koadiutorem Teodorem”. List żelazny wydał Łagowskiemu również król Zygmunt III Waza w 1593 r., w którym dał mu pełne prawo na ubieganie się o koadiutorstwo

⁸¹ В. І. Ульяновський, *Історія церкви та релігійної думки в Україні*, с. 104; В. М. Площанский, *Прошлое Холмской Руси*, с. 163.

⁸² В. М. Площанский, *Прошлое Холмской Руси*, с. 171 ; Л. Соневицький, *Український єпископат Перемиської і Холмської єпархії в 15—16 ст.*, с. 104-105.

⁸³ Wojciech Starożrebski Sobiejuski herbu Dołęga (ok.1517 – 1580) – kanonik płocki i wrocławski, archidiacon dobrzyński i krakowski, sekretarz królewski, biskup chełmski; następnie przemyski.

⁸⁴ *Przydatek do Chronologii...*, s. 160.

⁸⁵ В. М. Площанский, *Прошлое Холмской Руси*, с. 171.

⁸⁶ В. І. Ульяновський, *Історія церкви та релігійної думки в Україні*, с. 104.

⁸⁷ АВАК, т. XIX, nr 267, с. 197-198.

⁸⁸ В. М. Площанский, *Прошлое Холмской Руси*, с. 198; Л. Соневицький, *Український єпископат Перемиської і Холмської єпархії в 15—16 ст.*, с. 105.

biskupstwa chełmskiego. Po 1595 r. nie odnotowano śladów działalności Teodora Omnis Łagowskiego⁸⁹.

Leoncjusz (Pelczycki) (1577-1585), nazwisko świeckie Lewko Zenowicz, był synem biskupa chełmskiego Zachariasza. Miał żonę Annę z Piżeckich, z którą w 1581 roku wziął rozwód. Po raz pierwszy w chełmskich aktach sądowych nazwisko Pelczycki pojawiło się w 1585 roku, po otrzymaniu tytułu szlacheckiego. W 1577 r. władyka chełmski Zachariasz zrzekł się urzędu i *de facto* przekazał synowi wszelkie prawa do zarządzania eparchią chełmską⁹⁰. Zgodę na przekazanie katedry wydał 20 czerwca 1577 r. król Stefan Batory, który polecił metropolicie wyświęcenie Leoncjusza⁹¹. Przypuszcza się, że na ten przywilej królewski wpływ miały prominentne osoby. Wśród nich wymienia się min. starostę chełmskiego Aleksandra Łaszczę⁹². Wśród zachowanych dokumentów odnoszących się do eparchii chełmskiej zachowały się te związane z osobą Leoncjusza. Dotyczą one głównie spraw finansowych: pożyczek pieniędzy i ich spłat. Niepokojące są dokumenty dotyczące prześladowań, pobić i aresztów dokonywanych przez biskupa na duchownych eparchii chełmskiej⁹³, oddania w arendę Żydom majątków Białopole i Buśno⁹⁴ i pod zastaw wieś katedralną Pokrow⁹⁵. W 1585 r. dekretem Stefana Batorego władyka Leoncjusz otrzymał przywilej na katedrę turowsko-pińską i ustąpił z diecezji chełmskiej.

Dionizy Zbirujski (Dymitr Iwan Gryckowicz) pochodził z rodziny prawosławnych mieszczan krasnostawskich. Dymitr Iwan Gryckowicz pełnił funkcję pisarza mytnego w Krasnymstawie. Przyszły hierarcha był żonaty z córką prawosławnego biskupa chełmskiego Zachariasza Eliaszewicza Anną, miał syna Michała⁹⁶. W grudniu 1586 roku został mianowany na katedrę biskupią w Chełmie z nazwiskiem i imieniem zakonnym Dymitr Zbirujski⁹⁷. Wyświęcenie władzyki z nowym imieniem zakonnym Dionizy nastąpiło przed 1587 rokiem, bowiem w dokumencie z kwietnia tego roku występuje jako biskup urzędujący⁹⁸. Zachowane dokumenty sądowe przedstawiają go w niekorzystnym świetle: prowadził spór z przywróconym przez króla do łask Teodorem Łagowskim o biskupstwo chełmskie. Podobnie jak jego poprzednik miał dużo długów i spraw sądowych o ich pokrycie; dopuszczał się niewłaściwych zachowań w stosunku do kleru: ubliżał i bił duchownych⁹⁹. Od 1590 r. brał udział w rozmowach unijnych i był jednym z biskupów, którzy byli inicjatorami brzeskiego soboru z 1596 roku. Władyka jako biskup unicki zmarł w 1603 roku¹⁰⁰.

---

⁸⁹ В. М. Площанский, *Прошлое Холмской Руси*, с. 203; Л. Соневицький, *Український єпископат Перемиської і Холмської єпархії в 15—16 ст.*, с. 105 – 106.

⁹⁰ Л. Соневицький, *Український єпископат Перемиської і Холмської єпархії в 15—16 ст.*, с. 106;

⁹¹ АВАК, т. XIX, nr 268, с. 199-200.

⁹² Lewko Piaszewicz zobowiązał się do śmierci uiszczać roczną opłatę 100 złotych polskich na rzecz Aleksandra Łaszczę, АВАК, т. XIX, nr 271, с. 204-205.

⁹³ АВАК, т. XIX, nr 329-331.

⁹⁴ АВАК, т. XIX, nr 369, с. 286.

⁹⁵ АВАК, т. XIX, nr 391, с. 301-303.

⁹⁶ В. М. Площанский, *Прошлое Холмской Руси*, с. 203; Л. Соневицький, *Український єпископат Перемиської і Холмської єпархії в 15—16 ст.*, с. 105 – 106.

⁹⁷ АВАК, т. XIX, nr 392, с. 304.

⁹⁸ АВАК, т. XIX, nr 404, с. 319.

⁹⁹ В. М. Площанский, *Прошлое Холмской Руси*, с. 228.

¹⁰⁰ В. І. Ульяновський, *Історія церкви та релігійної думки в Україні*, с. 105.

- Asaf I 1223-1228
- Jan 1228-1232
- Grzegorz 1234-1235
- Asaf II 1235-1241
- **Biskupi uhrowscy**
- **Biskupi chelmscy** (1241-1242, 1245-1249)
- Wasyl 1243-1244
- Cyryl 1249-1260
- Grzegorz II 1328-1335
- Joann II 1335-1340
- Kalikst ?-przed 1376
- Teodozjusz po 1376- ?
- Wasyl III Sosnowski
- Stefan
- Nestor (Olgimuntowicz)
- Sylwester (ks. Semen Kobryński) 1392-?
- **Biskupi chelmsko-bielscy**
- Joasaf III ? -1414
- Charyton (Uhrowiecki) 1414-1428
- Choma 1428-1432
- Sawa 1433-1440
- Grzegorz (Jerzy Deputycki) 1440-1467
- Sylwester (Sawa) 1467-1471
- Harasim (Okuszkowicz) 1471-1494
- Cyryl 1495
- Symeon (Buczak) 1495-1503
- Aleksy (Aleksander Zbaraski) 1503-1504
- Iwaszko (Sosnowski) 1504-1507
- Filaret (Obłaznicki-Ternowski) 1508-1533
- Jonasz (Sosnowski) 1533-1545
- Michał (Sosnowski) 1545-1546
- Bazyli (Baka) 1546-1552
- Teodozy (Łazowski) 1552-1565
- Zachary (Eliaszewicz) 1566-1577
- Leoncjusz (Pełczyński) 1577-1585
- Dionizy (Zbirujski) 1585-1596*

*latach 1596—1603 biskup unicki.